

KAREL ČAPEK - R.U.R. (R.U.R. = ROSSUMOVI UNIVERZÁLNÍ ROBOTI)

LITERÁRNÍ TEORIE

Literární druh a žánr: vědeckofantastické* (sci-fi) drama (divadelní hra) s prvky antiutopie*; činohra*
Literární směr: vydáno r. 1920 (divadelní premiéra r. 1921 v Klicperově divadle v Hr. Králové) – počátek autorovy tvorby; české meziválečné drama* / demokratický proud*

Jazyk a slovní zásoba: převažuje spisovný jazyk; bohatá slov. zásoba (typická pro tvorbu K. Čapka) s řadou odborných výrazů z biologie (*protoplazma, enzymy*); nespisovný jazyk jen v řeči služky Nány (*šak, strašnej*); poprvé ve svět. literatuře se zde objevuje neologismus (novotvar) *robot* (K. Čapkovi ho poradil bratr Josef), který se následně celosvětově rozšířil; v řeči Heleny se často objevují zdvojené souhlásky (*hrrozný*), občas zastaralé tvary (*tuze*)

Figury: např. apoziopeze neboli nedokončené věty (*Jdu k vám -*)

Tropy: roboti = alegorie (jinotaj/skrytý význam) zakrnělého lidstva; symbol (Helena = Helena Trojská = symbol krásné ženy, kvůli níž jsou muži ochotni i umírat); ironie („DOMIN:… je pro nás neobyčejnou ctí, že - že - HELENA: - že vám nemůžeme ukázat dveře.“)

Stylistická charakteristika textu: převažují dialogy mezi postavami (divadelní repliky); v přímé řeči převažují krátké věty; dialogy většinou stručné, zřetelné a svižné, doplněné scénickými poznámkami (*Podává vizitku.*); místy "zdlouhavější" monology (filozofické úvahy) jednotlivých postav

Postavy: ROSSUM: vynálezce prvních robotů; HELENA GLORYOVÁ: aktivní, zásadová, ale velice citlivá, elegantní a krásná žena; jménem "Ligy Humanity" bojuje za rovnoprávnost robotů s lidmi; pozdější manželka Harryho Domina; má dobré úmysly, ale stejně jako ostatní lidé je nakonec roboty zabita; HARRY DOMIN (dominus = lat. pán): ředitel továrny na výr. robotů; sebevědomý a suverénní; chce stvořit nový svět bez námahy, kde se budou lidé zabývat jen uměním a duchovnem; pozdější manžel Heleny; ALQUIST: šéf staveb; nedůvěřivý ke spasitelským projektům; cení si lidské práce; morálně silný a citlivý k robotům i lidem; jediný přeživší člověk; manuálně zručný; HELENA A PRIMUS: roboti, kteří k sobě projevili lidskou náklonnost a byli Alquistem vysláni, +aby zachovali život; DR. GALL: vědec a vedoucí výzkumného oddělení; jako první na popud Heleny experimentuje s dušemi robotů; ING. FABRY (faber = lat. kovář): technický ředitel R.U.R., vše posuzuje jen z technického hlediska; SLUŽKA NANA: představitelka prostého, nevzdělaného lidu; má přirozený strach z lidské troullosti; KONZUL BUSMAN: finanční ředitel; obtlouští a plešatý žid, jehož vášní jsou čísla; roboty vidí jen jako stroje generující zisk; DR. HALLEMEIER: přednosta ústavu pro psychologii a výchovu robotů; ROBOTI: "umělí" lidé

Děj: **PRÉDEHRA:** na ostrově, kde se vyrábějí roboti, žije pouze několik mužů (výrobu zajišťují samotní roboti) → připlouvá krásná Helena Gloryová (dcera prezidenta, zástupkyně Ligy Humanity), která má v úmyslu roboty zrovnoprávnit → všichni muži se do ní zamilují → vypravují jí, jak díky starému Rossumovi a jeho synovi vznikli první roboti → nakonec se Helena vdá za ředitele továrny Harryho Domina; **DĚJSTVÍ I.:** příběh pokračuje po 10 letech → roboti jsou již celosvět. rozšířeni → původní smysl robotů (pomoc lidem při práci pro dosažení celosvět. blahobytu) se kvůli lidské lenosti a úpadku morálky vytratil, roboti jsou využíváni i v ozbrojených konfliktech → na ostrov přicházejí zprávy o tom, že se přestaly rodit děti, lidstvo zlenivělo a přenechalo veškerou aktivitu robotům → Helena v panice páli v krbu manželovy dokumenty → několik robotů se mezitím vzbouří, ustanoví Ústřední výbor robotů a vyhlásuje válku lidem → drtivé vítězství nad lidmi → dorážejí i na ostrov, který obkličují; **DĚJSTVÍ II.:** lidé se neúspěšně snaží vykoupit, roboti pronikají na ostrov, zabíjejí všechny kromě Alquista, posledního, kdo ještě věřil v lidskou práci, a vyhlásují Vládu robotů; **DĚJSTVÍ III.:** roboti se časem začínají opoťebňovat a umírat → Alquist má za úkol objevit původní výrobní postup, ten však Helena, předtím než byla spolu s ostatními lidmi zabita, spálila → Alquist se tedy v laboratorii chystá pítvát robota Damona, ale psychicky se hroutí a usne → roboti Primus a Helena si mezitím laboratorii prohlíží, povídají si spolu a začínají se cítit zvláštně → Alquist, jehož probouzí Helenin smích, zjišťuje, že se začali chovat jinak, než by měli (začali projevovat vzájemnou náklonnost) → chce si proto Helenu prohlédnout, ale Primus ji brání → Alquist mu oznamuje, že chce Helenu pítvát, Primus se mu nabízí místo ní → když Alquist zjišťuje, že se mají opravdu rádi, posílá je pryč, aby zachovali život jako Adam a Eva (symbolický závěr)

Kompozice, prostor a čas: hra je rozdělena na předeheru a 3 dějství; vyprávění je chronologické (jednotlivé části děje na sebe časově navazují), 1. dějství na předchozí děj navazuje po 10 letech; nejmenovaný ostrov, kde se roboti vyrábějí; blíže neupřesněná budoucnost

Inscenace: zejména v Čechách proběhl nespočet inscenací této hry, včetně ND v Praze

LITERÁRNÍ HISTORIE - spol.-hist. pozadí vzniku

Politická situace (mocenské konflikty, aj.): probíhá 1. sv. válka (1914-1918); Říjnová revoluce v Rusku – nástup komunistů (1917); vznik samost. Československa – 1. prezidentem je T.G.Masaryk (1918); vznik Společnosti národů (1920)

Kontext dalších druhů umění: avantgarda - kulturní a uměl. hnutí 1. pol. 20. stol., zahrnující řadu proudů v různých oblastech umění; MALBA: kubismus (Pablo Picasso), surrealismus (Salvador Dalí) a dadaismus; ARCHITEKTURA: funkcionalismus, art deco; HUDBA: modernismus (Bohuslav Martinů), v USA rozvoj jazzu a swingu

Kontext literárního vývoje: české mezivál. drama*; u nás od poč. 20. stol. tzv. anarchističtí buřiči* (Viktor Dyk (*Krysař*)), vliv proletářství v poezii (Jiří Wolker (*Host do domu*)) i próze (Ivan Olbracht (*Podivné přetelství herce Jesenia*)); próza dále tvořili členové tzv. ztracené generace (Erich Maria Remarque (*Ríše snů*), Francis Scott Fitzgerald (*Na prahu ráje*)) nebo zástupci modernismu (Franz Kafka (*Proměna*), Jaroslav Hašek (*Švejk*), Marcel Proust (*Hledání ztraceného času*) nebo James Joyce (*Odysseus*)); v poezii vynikají Francouzi - viz anarchista Guillaume Apollinaire (*Prsy Třeziový*) nebo surrealista André Breton (*Zastavárna*)

AUTOR - život autora: Karel Čapek (1890-1938) – **jeden z nejslavnějších českých spisovatelů, světoznámý dramatik**, prozaik, novinář, překladatel, cestovatel, fotograf, filozof a předchůdce moderního žánru sci-fi; nar. v Malých Svatoňovicích (otec lékař) → gymnázium v Hr. Králové (protirakouský spolek) → Brno a Praha → r. 1915 konec studia na FF UK → studia v Berlíně a Paříži → nemoc → zahájil lit. tvorbu → nenarukoval do 1. sv. války (přesto ho silně ovlivnila) → od r. 1917 vychovatelem ve šlechtické rodině → novinářem v Národních listech, od r. 1921 v Lidových novinách → dramaturgem ve Vinohradském divadle a **předsedou PEN klubu*** → svatba s Olgou Scheinpflugovou (1935) → r. 1938 **pocítil velké rozhořčení nad Mnichovskou dohodou** a varuje před válkou vedenou nacisty → **odchází do ústraní (Stará Huť u Dobříše)** → odmítá emigraci → umírá na zápal plic těsně před zatčením gestapem za svá protiválečná díla; **ZAJÍMAVOSTI: založil tzv. pátečníky***; jako první na světě použil slovo *robot* (v díle R.U.R.), které vymyslel jeho bratr Josef; jako přesvědčený demokrat odmítal násilí a podporoval Hrad (TGM); **byl 7x za sebou nominován na Nobelovu cenu za lit.**

Vlivy na dané dílo: vědeckotechnická revoluce > zájem o vědecko-fantastická témata; Mary Shelleyová - *Frankenstein* **Vlivy na jeho další tvorbu:** demokratické smýšlení; odpor k násilí (od 1.sv.války); nesouhlas s Mnichovskou dohodou; kritika nacismu; záliby ve futurologických a katastr. scénářích; obliba cestování a přírody; G. Apollinaire

Další autorova tvorba: tvořil zejména prózu, divadelní hry (dramata), cestopisy, knížky pro děti, knihy se zahradnickou tematikou, ale i polit. díla, filoz. texty, fejetony a překlady (např. G. Apollinaire); **PROZA: Továrna na absolutno** (1922); *Krakatit* (1924); *Povídky z jedné a druhé kapsy* (1929); *Hordubal* (1933); *Válka s mlčky* (1936); **DRAMA: Loupežník** (1920); *Že života hmyzu* (1921; s br. Josefem); *Věc Makropulos* (1922); *Bílá nemoc* (1937); *Matka* (1938); **PRO DETI: Dašenka** (1938; s br. Josefem); **CESTOPISY: Italské listy; Výlet do Španěl; ZÁHRADA: Zahradníkův rok** (1929); **POLIT. DÍLA: Hovory s T.G.M.**

Inspirace daným literárním dílem (film, dramatizace, aj.): **Jak dlo inspirovalo další vyvoj literatury:** OPERA: *R.U.R.* (1977) – autor: Zdeněk Blázek **dílo inspirovalo budoucí spisovatele jak tématem, tak třeba i samotným slovem robot, které se od té doby začalo objevovat v celosvětové literatuře**

LITERÁRNÍ KRITIKA

Dobové vnímání díla a jeho proměny: tato hra patří mezi autorova nejvýznamnější díla – výrazně se zasloužila o jeho značnou popularitu nejen v Čechách, ale i v zahraničí

Srovnání s vybraným literárním dílem: Mary Shelleyová – *Frankenstein* (příběh o podobné, lidmi vytvořené postavě, připomínající dnešní představu o robotech)

Ukázka:

SULLA: Potvrzujeme objednávku na patnáct tisíc R. DOMIN (zamyšleně): Patnáct tisíc R. Patnáct tisíc R. MARIUS (vstoupí): Pane řediteli, nějaká dáma prosí – DOMIN: Kdo?
MARIUS: Nevím. (Podává vizitku.) DOMIN (čte): Prezident Glory. – Že prosím. MARIUS (otevře dveře): Račte, paní. (Vejde Helena Gloryová. Marius odejde.) DOMIN (vstane): Račte. HELENA: Pan centrální ředitel Domin? DOMIN: Prosím. HELENA: Jdu k vám – DOMIN: – s lístkem prezidenta Gloryho. To stačí. HELENA: Prezident Glory je můj otec. Jsem Helena Gloryová. DOMIN: Slečno Gloryová, je pro nás neobyčejnou ctí, že – že – HELENA: – že vám nemůžeme ukázat dveře. DOMIN: – že smíme pozdravit dceru velkého prezidenta. Prosím posadte se. Sulo, můžete odejít. (Sulla odejde.) DOMIN (usedne): Čím mohu posloužit, slečno Gloryová? HELENA: Já jsem přijela – DOMIN: – podívat se na naši továrnu výrobu lidí. Jako všechny návštěvy. Prosím, beze všeho. HELENA: Myslela jsem, že je zakázáno – DOMIN: – vstoupit do továrny, ovšem. Jenže každý sem přijde s něčí vizitkou, slečno Gloryová. HELENA: A vy ukážete každému...? DOMIN: Jen něco. Výroba umělých lidí, slečno, je tovární tajemství.

Význam sdělení (hlavní témata, myšlenky a motivy): varování před zneužitím techniky a před katastrofálními dopady technologického vývoje na lidstvo; důležitost poctivé lidské práce (bez práce přestává být člověk člověkem); projevení obav o budoucnost lidstva; téma vzpoury strojů; *pracovitost, lenost, idealismus, lidskost, pokrok, pohodlí*

Základní principy fungování společnosti:

silné vlastenecké cítění; po r. 1918 rozvoj velkých podniků, bank i menších živnostníků

science-fiction (sci-fi) - vědecko-fantastický umělecký žánr; ZNAKY: spekulativní technologie; mimozemské civilizace; časté zasazení do vesmíru nebo budoucnosti; PŘEDSTAVITEL: Isaac Asimov, Arthur C. Clarke, Ray Bradbury, aj. **činohra** - dramatický žánr, ve kterém se narodil třeba od baletu nebo opery mluví a jedná **pátečníci** - skupina prvorepublikových politických a uměleckých osobností, kteří se každý pátek scházeli v Čapkově vile na Vinohradech; Členové: Tomáš Garrigue Masaryk, Jan Masaryk, Josef Capek, Ferdinand Peroutka, Eduard Bass, Karel Poláček, Edvard Beneš, Vladislav Vančura, aj.; zakladatelem byl Karel Čapek **PEN club** - celosvět. sdružení autorů, žurnalistů a vydavatelů; nejstarší svět. organizace na ochranu lid. práv, která propaguje spolupráci mezi všemi spisovateli; zal. r. 1921 v Londýně; předsedou John Galsworthy; jedním z prvních členů např. George Bernard Shaw; prvním čes. členem Alois Jirásek (1923) a 1. českým předsedou Karel Čapek **české meziválečné drama** - česká dramatická (divadelní) tvorba mezi 1. a 2. svět. válkou; těsně po 1. sv. válce Fráňa Šrámek (*Měsíc nad řekou*) nebo Viktor Dyk (*Ondřej a drak*), později např. Osvobozené divadlo (Emil František Burian) nebo duo Voskovec & Werich (*Vest pocket revue*), na klonku obdobi i Vítězslav Nezval (*Manon Lescaut*) **antiutopie** - (opak utopie) myšlenka nesprávným směrem vyvinuté budoucí společnosti s často katastrofálními dopady; typickým představitelem např. George Orwell (1984) **demokratický proud** - zpravidla tzv. pragmatist* shrmatizádní od 20. let 20. stol. kolem Lidových novin; ČLENOVÉ: bratři Čapkové, Karel Poláček, Eduard Bass, aj.; **DÁLE PROPAGUJÍ:** humanismus, svobodu názorů, objektivitu **pragmatismus** - filoz. směr; „*Pravdivé je to, co je užitečné.*“; VLIV NA: T.G.M., od něj na K.Čapka nebo F.Peroutku